

УДК 159.9:316.6

DOI: <http://doi.org/10.15421/102101>

ОСОБИСТІСНІ ЧИННИКИ, ПСИХОЛОГІЧНА АКУЛЬТУРАЦІЯ ТА МІЖКУЛЬТУРНА АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТІВ-МІГРАНТІВ СХОДУ УКРАЇНИ

PERSONAL FACTORS, PSYCHOLOGICAL ACCULTURATION AND INTERCULTURAL ADAPTATION OF STUDENTS-MIGRANTS OF EASTERN UKRAINE

Богучарова О.І.

д.психол.наук, доц., професор кафедри юридичної лінгвістики та практичної психології, Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка
bogucharova_o@i.ua

Данилюк І.В.

д.психол.н., проф., член-кор. НАПН України, декан факультету психології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка
dank07@ukr.net

У статті представлено результати теоретичного аналізу проблеми аккультурації студентів – внутрішньо переміщених осіб (ВПО) з неконтрольованих територій Сходу України та емпіричного дослідження зв'язку стратегій аккультурації, міжкультурної адаптації та особистісних чинників аккультурації. Молоді переміщені особи юнацького віку, які аккультурувалися, відрізнялися місцем аккультурації. Отримані результати демонструють суттєві відмінності студентів-переселенців у виборі стратегій аккультурації залежно від місця проживання – інтегративна/асимілятивна стратегія залежно від того, це мегаполіс чи маленьке містечко, та типу психологічної адаптації – переживання відчуття благополуччя за соціальних або внаслідок особистісних чинників відповідно у Дніпрі або Северодонецьку. Аккультураційні очікування вибірки місцевих студентів щодо студентів-переселенців у обох містах включають достатньо високий асимілятивний потенціал, що опосередковано негативно впливає на психологічне благополуччя студентської молоді з невідконтрольованих територій. Результати кореляційного аналізу підтвердили гіпотезу щодо впливу на аккультурацію екстраверсії, відкритості досвіду та нейротизму.

Ключові слова: аккультурація, аккультураційні стратегії, аккультураційні очікування групи місцевих студентів, психологічна і міжкультурна адаптація, українські молоді внутрішньо переміщені особи, студенти.

Acculturation strategies have been an integral and essential part in the field of acculturation study. Modern researchers, specifically J. Berry, C. Ward, A. Kennedy, A. Furnham, S. Bochner, T. Stefanenko, N. Lebedeva, M. Piren, O. Shlyagina, V. Krisko, S. Baklushinsky define psychological acculturation as a process of entering new cultural environment, which is characterized by the changes in the individual set of values, personality traits, level of life satisfaction, role behavior and social attitudes. The problem of acculturation in the East Ukrainian youth migrant's students or Inner Displaced Persons (IDPs) is not thoroughly researched, therefore requires further investigations.

The objective of this paper is to consider the specifics of the relationship of the personality traits and parameters of the acculturation strategies and intercultural adaptation in the IDPs' youth.

Applied psychodiagnostic techniques were used: "Scales of identification of strategy of acculturation" and "Questionnaire" of MIRIPS project by D. Berry; "Questionnaire of the adaptation of a person to the new socio-cultural environment" (APSCE) by L. Yankovsky; "Five-Factor questionnaire" "NEO FFI" by R.R. McCrae, P.T. Costa; "Scale of life satisfaction" by Diener; "Scales of psychological well-being" by C. Ryff.

The sample included 121 of Dnipro and Sieverodonetsk Universities' testees. We have revealed that the East Ukrainian's students choose an acculturation integration strategy more often. Also, according to the results, it has been shown that at the tendency level are the assimilation's strategy. The research data indicate certain adaptation problems of IDPs' youth: the Sieverodonetsk' students are more nostalgic, their emotional condition is often characterized by being more in acculturation stress. A comparative analysis with the t-test has been found that the Sieverodonetsk' students have higher levels of the Neuroticism compared with Dnipro' students. The correlation analysis results confirm the hypothesis about the importance for effective intercultural adaptation of such traits as Extroversion and Openness to new experience.

Keywords: acculturation, acculturation strategies, acculturation attitudes of local student's youth community, psychological and intercultural adaptation, Ukrainian Inner Displaced Persons (UIDPs), students.

Постановка проблеми. За оцінками експертів ООН, XXI вік – століття масштабних міграційних рухів. Недарма люди, що мігрують та емігрують, вже давно опинилися у фокусі уваги науковців, політиків, економістів та інших фахівців. В українському суспільстві міграція є суспільно значущою проблемою, враховуючи територіальне положення країни – між Сходом та Заходом, у самому географічному центрі Європи. Сьогодні в Україні міграція – переселенський потік «недобровільних» мігрантів зі статусом внутрішньо переміщеної особи (далі – ВПО) з непідконтрольних територій Сходу України, зокрема Донбасу, – сягнула 1,5 млн. Щоправда проблема криється не тільки в цифрах. Локальний військовий конфлікт, який і досі триває на Сході України, «оголив» відмінності умов міжкультурної адаптації та взаємодії україноцентричних та російськоцентричних груп українського суспільства, а також розбіжності в глибинних диспозиційних рисах особистостей щодо належності до різних груп. Сучасні «білі плями» міжкультурної взаємодії та акультурації аналізує невелика когорта вітчизняних науковців (Аршава, Гузь, 2017; Курапов, 2015 та ін.). Проте ці проблеми потребують негайного вирішення, оскільки відмінності акультурації україномовних і російськомовних груп населення і, зокрема, представників студентської молоді серед цих груп можуть стати джерелом міжкультурних конфліктів, непорозумінь, ворожості, національної інтолерантності. Тим більше, що освіта молодих переселенців як на транскордонних українських територіях, що прилягають до території військового конфлікту, так і загалом в Україні, по-перше, попри все поширює ідеї важливості культурного розмаїття і поваги до відмінностей та міжкультурної комунікації; по-друге, територіально позначає райони, де контакти між різними культурами – українською та російською – є найбільш плідними.

Як відомо, міжкультурну взаємодію та акультурацію, які мають потужний зв'язок з адаптацією, зумовлюють контексти акультурації. Тому теоретичний і практичний інтерес становить питання про те, як російськомовні групи населення взаємодіють в українському просторі, якщо цей простір є україноцентричним, хоча і вміщує значний російськомовний компонент.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковий інтерес до проблем акультурації проявився в середині 50-х рр. XX ст. у США. В акультураційних дослідженнях американських авторів встановлено, що ядром успішної соціальної інтеракції є мовні здібності разом із комунікативною компетентністю (Masgoret & Ward, 2006), які становлять частину більш широкого конструкту соціокультурних адаптації та акультурації. Багатьма вченими доведено, що мовна комунікативна компетентність як складова конструкту соціокультурних адаптації та акультурації в країні перебування позитивно корелює з успішним пристосуванням та міжкультурною взаємодією і толерантністю (Yang, 2005). Крім того, у вищезазначеному конструкті дослідники виділяють два протилежних чинники, що пов'язані з акультурацією: 1) ідентифікацію з

рідною, «материнською», «домашньою» культурою, яка сприяє психологічному благополуччю, психологічній адаптації та ґрунтується на глибинних диспозиційних рисах особистості; 2) ідентифікацію з культурою країни перебування, що зумовлює ефективну соціокультурну та соціально-психологічну адаптацію та ґрунтується на успішності реалізації соціальних компетенцій та ефективній міжкультурній взаємодії.

Попри наявність конструктів соціокультурних адаптації та акультурації розрізняють контекст, або умови, орієнтації чи спрямованість (стратегії) і результати акультурації. Серед умов акультурації виділяють: особливості ставлення корінної громади до мігрантів-переселенців; особливості самої групи мігрантів як колективного суб'єкта (етнічна життєстійкість, сприйняття міжгрупової загрози тощо); індивідуально-психологічні особливості (глибинні диспозиційні особистісні риси, демографічні показники, цінності тощо).

З теоретичної точки зору проблеми адаптації вимушених мігрантів активно розробляються в межах парадигми соціальних умінь та культурного навчання в теорії соціальної підтримки (Cohen&Noberman, 1983), де висунуто тезу про те, що, зберігаючи під час переїзду на нове місце своє звичне етнокультурне оточення, традиційний устрій життя, у мігрантів з'являється можливість уникнути або принаймні знизити труднощі акультурації. Крім того, англійські та російські вчені розглядають акультураційні проблеми мігрантів крізь призму смислового неврозу та смисловтрати, що зумовлено ситуацією невизначеності майбутнього, темпом зрушень в житті особи, обсягом культурної продукції, яку потрібно засвоїти в стислі терміни (Асмолов, 2001). Також акультураційні проблеми, що виникають у житті мігрантів, пов'язують із високою їх агресивністю та низьким рівнем адаптивності поведінки.

Розглядаючи орієнтації чи спрямованість – стратегії акультурації – зазвичай їх розрізняють за двома моделями та критеріями: розмірністю (dimensionality) та специфічністю області акультурації (domainspecificity). Так, залежно від розмірності виділяють одновимірну модель акультурації та двовимірну модель бікультуралізму. Одновимірна модель передбачає лише одну змінну – прийняття культури більшості. Двовимірна модель бікультуралізму (bidimensional model of acculturation) як більш поширена припускає наявність двох незалежних змінних, що приводять, з одного боку, до збереження «домашньої» культури й культурної спадщини, а з іншого – до адаптації та пристосування до нового культурного оточення за типом міжкультурної взаємодії. В результаті комбінації орієнтацій на збереження власної («домашньої») культури та культури країни перебування за двовимірною моделлю бікультуралізму виділяють чотири стратегії акультурації: інтеграція, асиміляція, сепарація та маргіналізація (Berry, 2006). На жаль, як свідчать дані досліджень, у двовимірній моделі акультурації Дж. Беррі ймовірно виникнення серйозних конфліктів у ході пристосування до нового соціокультурного середовища, джерелом яких є насамперед процес міжкультурної взаємодії, а не культурні відмінності самі по собі. Ці модельні

підходи до акультурації дають можливість виокремити такі міжкультурні відносини у сфері освіти: сприятливі, позитивні, мультикультурні, або ж несприятливі, негативні, монокультурні.

Вибір стратегій акультурації пов'язано з результатами акультурації, а саме з успішною соціальною й соціокультурною та психологічною адаптацією. Наукові конструкти адаптації різні за своїми характеристиками: психологічна апелює насамперед до внутрішніх чинників особистості (психоемоційні змінні, психологічне й суб'єктивне благополуччя, задоволеність життям, особистісні диспозиційні риси), соціальна і соціокультурна адаптація визначаються в термінах поведінкових умінь і навичок життя в іншій культурі (соціальні змінні) (Berry, 1997).

Зважаючи на сьогоденні виклики для України та актуальність процесів внутрішньої міграції, **метою дослідження** було обрано особистісні чинники успішності вибору стратегій акультурації та ефективної соціальної адаптації студентської молоді з невідконтрольних територій Сходу України з урахуванням ефектів соціального контексту акультурації (Дніпро – великий поліс, Сєвєродонецьк – невелике місто).

Матеріали та методи. Емпіричне дослідження розгорнулося протягом 2015-2018 рр. Організаційне опитування проводилося у двох регіонах – у м. Дніпро (Південний Схід) та м. Сєвєродонецьк (Схід України). Порівнюючи соціальний контекст акультурації цих двох міст і двох регіональних осередків, можна дійти висновку, що насамперед вони є урбанізованими промисловими центрами з потужною російською громадою. За таких умов очевидно, що навряд чи переважно російськомовні групи студентів Сходу будуть зазнавати великого тиску дискримінації та нерівності, що мають перешкоджати їх інтеграції як тимчасових внутрішніх мігрантів і переселенців, погіршувати результати акультурації та адаптації в межах українського контексту акультурації. *Вибірку дослідження* склали вимушені переселенці, студенти (61 особа) та пересічні місцеві мешканці, студенти вишів Дніпра та Сєвєродонецька (62 особи віком від 17 до 28 років відповідно). Загальний обсяг вибірки студентської молоді – 123 особи (Mage=19,8 років), де 49 % – хлопці, 51 % – дівчата. Тривалість перебування студентів-переселенців у Дніпрі та Сєвєродонецьку на час проведення дослідження складала від 6 міс. до 1 року – 38,5 %, від 1 до 1,5 року – 47,5 %, від 1,5 міс. до 2 років – 12,1 %, понад 2 роки – 1,9 %. Студенти заповнювали анкету тричі впродовж 1-го, 6-ти та 12-ти місяців перебування, та тричі щороку, починаючи з 2016 до 2018 рр.

Емпіричне дослідження було реалізоване із застосуванням «Шкали виявлення стратегій акультурації» (Berry, 1989), «Опитувальника ставлення приймаючого населення до мігрантів» в адаптації Н. Лебедевої, О. Татарко (Berry, MIRIPSpject, 2006); «Опитувальника адаптації особистості до нового соціокультурного середовища» Л. Янковського в модифікації Т. Стефаненко, М. Панова (АОКСС) (2004); «Шкали задоволеності життям» Е. Дінєра в адаптації Д. Леонтьєва, Є. Осіна (2008); «П'ятифакторного

особистісного опитувальника «NEOFFI» за модифікацією С. Бирюкова, М. Бодунова (McCrae, John, 1992, 2004).

Для пошуку значимих розбіжностей серед студентства в різних за місцем перебування групах використовувався t-критерій Стюдента. Обробка даних здійснювалася за допомогою статистичних методів, зокрема багатовимірною кореляційно-дисперсійного аналізу. Кореляційний аналіз проведено із застосуванням г-критерію лінійної кореляції Пірсона. Результати дослідження оброблено за допомогою пакета прикладних програм Microsoft Excel і STATISTICA 21.0.

Обрані методи, підхід до організації науково обґрунтованого емпіричного дослідження були спрямовані на забезпечення комплексного аналізу зв'язку особистісних рис студентів-мігрантів із їх показниками стратегій акультурації, адаптації та диференціації. Кожна окрема методика мала цільове спрямування та водночас доповнювала і розширювала інформацію про внесок певних характеристик особистісних рис студентів-переселенців в успішну міграцію.

Результати та їх обговорення. Аналіз отриманих емпіричних даних за середніх змінних дослідження в групах студентів – вимушених переселенців та пересічних мешканців вишів Дніпра та Северодонецька (табл. 1).

Таблиця 1

Середні значення змінних стратегій акультурації та їх порівняння у студентів зі Сходу України – переселенців до Дніпра та Северодонецька

Змінна	Усереднені показники		t-критерій	p*
	Студенти-переселенці Сходу України			
	Дніпро (N=31)	Сєверодонецьк (N=30)		
Асиміляція	9,72	7,68	1,97	0,05
Сепарація	8,65	8,34	0,67	
Інтеграція	14,72	10,08	3, 43	0,01
Маргіналізація	4,72	5,26	-1,76	
Змінна	Студенти місцевих вишів		t-критерій	p*
	Дніпро (N=31)	Сєверодонецьк (N=31)		
«Плавильний котел»	8,26	4,17	3,33	0,01
Сегрегація	7,66	7,25	0,19	
Інтеграція (мультикультуралізм)	9,01	11,86	-2,49	0,01
Виключення	5, 83	7, 86	-1,99	0,05

Як свідчать результати таблиці, орієнтація на інтеграцію вища у студентів-переселенців Дніпра, аніж у студентів-переселенців Северодонецька. Тобто хоча студенти-переселенці переважно всі налаштовані на «інтеграцію» за двовимірною моделлю акультурації ($p \leq 0,01$) (табл. 1), тим не менш у Дніпрі вони більше толерують принципи мультикультуралізму. Попри це винайдений інтеграційний ефект у вигляді

аккультураційних очікувань студентів-мешканців Дніпра менш виразний, ніж студентів-мешканців Северодонецька (9,01/11,86 – за середніми змінних стратегій аккультурації Дніпро/Северодонецьк, при $p \leq 0,01$). Останні більш налаштовані на міжкультурну взаємодію зі студентами ВПО Сходу України, ніж місцеві студенти Дніпра. Але водночас у студентів-мешканців Северодонецька вищий ізоляціоністський ефект щодо приїжджих студентів порівняно зі студентами-мешканцями Дніпра.

При цьому в обох містах у місцевої студентської молоді асимілятивний ефект за типом «плавильний котел» ($p \leq 0,01$) представлено в соціальному контексті аккультурації. Характерно, що в Дніпрі цей ефект більш вагомий та дорівнює показнику вибору асимілятивних аккультураційних стратегій самими студентами-переселенцями. У Северодонецьку цей ефект у соціальному контексті аккультурації представлено менш вагомо, і показник асимілятивних аккультураційних очікувань городян нижчий щодо вибору переселенської асиміляції. Крім того, у місцевої студентської молоді, яка мешкає в Дніпрі, ймовірність цього очікуваного негативного асимілятивного ефекту вдвічі вища та має значущі розбіжності ($p \leq 0,01$) порівняно з тим самим негативним асимілятивним ефектом у студентської молоді місцевої громади Северодонецька. Звісно, що за середніми показниками асимілятивні очікування місцевої молоді дещо нижчі, ніж «інтеграція», але досить потужні. Критеріальний показник аккультураційних очікувань щодо «інтеграції» на рівні $p \leq 0,01$, щодо «асиміляції» – $p \leq 0,01$, «виключення» – $p \leq 0,05$. Іншими словами, непрямі ефекти впливу соціального контексту аккультурації в частині асимілятивного аккультураційного потенціалу приймаючої громади Дніпра на задоволеність життям і суб'єктивне благополуччя студентів-переселенців пов'язані від'ємно і негативно, тоді як ці ж непрямі ефекти контексту аккультурації в приймаючій громаді Северодонецька хоча начебто й пов'язані більш позитивно з благополуччям студентів-переселенців, однак і більш суперечливі та конфліктні, оскільки вміщують ефекти маргіналізації та сепарації (виключення).

Наступним етапом в цьому дослідженні стало визначення ступеня успішності адаптації й ефективності пристосування особистості студентів-переселенців до нового соціокультурного середовища Дніпра та Северодонецька за тестом Л. Янковського. Результати цієї діагностики свідчать про те, що в соціокультурній адаптації всіх українських студентів-переселенців показники «позитивних» параметрів пристосування особистості та ефективних типів адаптації («задоволеність», «інтерактивність») вищі, ніж «негативних» («конформність», «депресивність», «ностальгія», «відчуження») (табл. 2).

За шкалою «задоволеність» щодо всієї вибірки студентів зі Сходу результати розподілилися так: 18 студентів – високий рівень, 30 – середній рівень, 14 – низький рівень. Зазначимо, що якщо спочатку студенти-переселенці з Дніпра демонстрували кращі показники за позитивними шкалами адаптивності та більшу гнучкість в адаптивних стратегіях, були активно орієнтовані на зміну зовнішнього соціального контексту

акультурації та прийняття норм порівняно зі студентами-переселенцями із Северодонецька, то з плином часу останні, починаючи з низьких значень у перших зрізах по всіх позитивних шкалах та середніх і середньовисоких значень за негативних шкал («конформність», «депресивність», «ностальгія», «відчуження») наздогнали дніпрян за всіма показниками. Попри це показники «відчуження» зросли, особливо в Дніпрі, а «ностальгії» – суттєво впали.

Таблиця 2

Середні значення змінних міжкультурної адаптації та їх порівняння у студентів зі Сходу України – переселенців до Дніпра та Северодонецька

Змінна	Усереднені показники		t-критерій	p*
	Студенти-переселенці Сходу України			
	Дніпро (N=31)	Сєвєродонецьк (N=30)		
Задоволеність	10,92	8,67	2,49	0,01
Інтерактивність	9,65	8,34	0,67	
Конформність	6, 47	7,08	0, 83	
Депресивність	4,72	4,26	-1,76	
Ностальгія	4,26	7,14	2,63	0,01
Відчуження	5,66	5,25	0,19	

Примітка: високий рівень – сума балів ≥ 12 , середній 6–12, низький ≤ 6 балів

Загалом дані свідчать про достовірно позитивний перебіг адаптації студентів-переселенців Северодонецька як зразкового переселення вимушених мігрантів до малих міст. Водночас адаптація студентів у Дніпрі, де вони як переселенці до великого полісу – зразкового місця збереження ключових особливостей власної регіональної культури з одночасним прийняттям елементів культури української більшості – втратили свої переваги перед жителями-мігрантами з малих міст.

На наступному етапі дослідження ми, по-перше, дослідили міжгрупові відмінності вимушених студентів-мігрантів за диспозиційними рисами, бо успішність акультурації залежить не лише від соціального оточення (соціальних впливів), а й від інтегральних властивостей людини, по-друге, провели кореляційний аналіз (за r-критерієм лінійної кореляції Пірсона) типу зв'язку диспозиційних рис із показниками шкал психологічного благополуччя та задоволеності життям.

Таблиця 3

Міжгрупові відмінності у студентів зі Сходу України – переселенців до Дніпра та Северодонецька

Глибинні диспозиційні риси особистості	Середні значення		t критерій Стьюдента	p**
	Група студентів 1 Дніпро (N=31)	Група студентів 2 Северодонецьк (N=30)		
Екстраверсія	56,77	45,22	5,079	0,000
Доброзичливість	55,34	56,71	-0,608	

Сумлінність	55,24	57,62	-0,811	
Нейротизм	40,22	55,30	-6,330	0,000
Відкритість досвіду	62,41	55,47	3,851	0,000

Як видно з таблиці 3, групи 1 і 2, сформовані зі студентів Сходу України – переселенців до Дніпра та Сєверодонецька, відрізняються на статистично значущому рівні трьома глобальними рисами: «екстраверсією», «нейротизмом» і «відкритістю досвіду», це дає підстави для висновку про наявність вірогідного зв'язку феномену акультурації з вирішенням людиною соціальних завдань у зовнішньому більш складному й зовнішньому менш складному акультураційному контексті, що потребують внесення свого набору особливих особистісних чинників. Так, якщо у студентів зі Сходу України – переселенців до Дніпра більш затребуваними є риси «екстраверсії» і «відкритості досвіду», то переселенці із Сєверодонецька виявляються більш вразливими на «нейротизм». Іншими словами, досліджуючи акультурацію в українському суспільстві, варто враховувати той факт, що внутрішньо переміщені особи, зокрема студенти-переселенці зі Сходу, в переважній більшості в малих містах відчують значно більший рівень акультураційного стресу, ніж у великих містах. Проте, як відомо, наявність акультураційного стресу сприяє вибору асиміляції як акультураційної стратегії, що додатково ускладнює пристосування індивіда до свого оточення.

Отже, цілеспрямована адаптивна активність людини в зовнішньому акультураційному контексті, рівень якої звичайно вищий у великому місті, впливає на результати досягнення нею успіху при вирішенні ускладнень, які виникають в її діяльності, зокрема в соціокультурній сфері.

Таблиця 4

Середні значення змінних суб'єктивного і психологічного благополуччя та їх порівняння у студентів зі Сходу України – переселенців із Дніпра та Сєверодонецька

Змінна	Усереднені показники		t-критерій	p*
	Студенти-переселенці Сходу України			
	Дніпро (N=31)	Сєверодонецьк (N=30)		
Шкала задоволеності життям	19, 02	22, 87	-3,749	0,001
Шкала психологічного благополуччя (заг. показник)	79,65	78,34	0,67	

Після аналізу результатів можна стверджувати, що схильність до акультураційного стресу виявляється пов'язаною й з динамікою змін в особистісних ресурсах суб'єктів міграції і впливом певних особистісних чинників. Це підтверджують і результати кореляційного аналізу. У переселенців з Дніпра існують від'ємні зв'язки між «конформністю» ($r=-0,487$ при $p\leq 0,01$) та «нейротизмом» і прямі з «екстраверсією» ($r=0,331$

при $p \leq 0,05$); прямі між «відчуженням» і «нейротизмом» ($r=0,544$ при $p \leq 0,01$) та від'ємні між «відчуженням» і «екстраверсією» ($r=-0,344$ при $p \leq 0,01$); від'ємні між «відчуженням» і «відкритістю досвіду» ($r=-0,437$ при $p \leq 0,01$).

У переселенців із Сєвєродонецька щільність усіх цих зв'язків тільки збільшується. Крім того, до картини множинних негативних кореляцій додаються прямі зв'язки між «депресивністю» і «ностальгією» ($r=0,369$ при $p \leq 0,01$); «депресивністю» та «нейротизмом» ($r=0,544$ при $p \leq 0,01$); від'ємні зв'язки між «депресивністю» й «екстраверсією» ($r=-0,427$ при $p \leq 0,01$), «депресивністю» і «відкритістю досвіду» ($r=-0,547$ при $p \leq 0,01$).

За допомогою регресійного аналізу були визначені змінні, що впливають на вибір акультураційної стратегії. У загальному висновку, не вдаючись у деталі дослідження, можна сказати, що було виявлено зв'язок між впливом соціальної дезадаптації та нейротизмом на вибір асиміляції та сепарації як акультураційних стратегій, а також між впливом низької задоволеності в пристосуванні до нового соціокультурного середовища і низької задоволеності життям (когнітивний компонент) та екстраверсією на вибір сепарації і маргіналізації як акультураційних стратегій.

Висновки. На основі проведеного аналізу та одержаних даних були сформульовані наступні висновки:

1. Дослідження акультурації внутрішньо переміщених осіб, у тому числі студентської молоді – переселенців зі Сходу України, мало представлене у вітчизняній літературі попри те, що це – вкрай актуальна проблема для українського суспільства.

2. Отримані дані дають можливість констатувати, що студенти-переселенці переважно налаштовані на «інтеграцію», а студенти Дніпра більше, ніж Сєвєродонецька толерують принципи мультикультуралізму. При цьому в обох містах у соціальному контексті акультурації місцева студентська молодь сприяє підсиленню асимілятивного ефекту за типом «плавильний котел» ($p \leq 0,01$). Характерно, що в Дніпрі цей ефект більш вагомий та дорівнює показнику вибору асимілятивних акультураційних стратегій самими студентами-переселенцями. Іншими словами, непрямі ефекти впливу соціального контексту акультурації на задоволеність життям, суб'єктивне благополуччя студентів-переселенців пов'язані негативно. Водночас у приймаючій громаді Сєвєродонецька ці ж непрямі ефекти начебто й пов'язані більш позитивно з благополуччям студентів-переселенців, однак і більш суперечливі, оскільки вміщують ефекти очікувань маргіналізації та сепарації (виключення).

3. Загалом дані свідчать про достовірно позитивний перебіг адаптації студентів-переселенців Сєвєродонецька, що дає змогу розглядати переїзд вимушених мігрантів до малих міст в якості ефективного інструменту акультурації. Водночас адаптація студентів Дніпра, де вони як переселенці до великого полісу – місця збереження ключових особливостей регіональної культури з одночасним прийняттям елементів культури української більшості – поступово втрачають свої переваги позитивної адаптації перед жителями-мігрантами з малих міст. Після аналізу результатів можна

стверджувати, що схильність до акультураційного стресу пов'язана також із динамікою змін в особистісних ресурсах студентів як суб'єктів міграції та впливом певних особистісних чинників.

4. Результати кореляційного аналізу свідчать про те, що у студентів-переселенців із Сєверодонецька порівняно з переселенцями з Дніпра картина множинних кореляцій особистісних рис і показників адапації та акультураційних стратегій негативна, крім того щільність усіх зв'язків зростає, а до неї додаються прямі зв'язки між «депресивністю» і «ностальгією». Отже, на результати досягнення успіху у вирішенні ускладнень, які виникають в акультураційній діяльності, зокрема у соціокультурній сфері, найбільше впливає цілеспрямована адаптивна активність самої людини в зовнішньому акультураційному контексті, рівень якої зазвичай вищий у такому великому місті як Дніпро.

Бібліографічні посилання

- Adaptaciya lichnosti k novoj sociokul'turnoj srede (test L. V. Yankovskogo) (2004). V kn. Sonin, V. A. *Psihodiagnosticheskoe poznanie professional'noj deyatel'nosti* (S. 206–211). SPb. : Rech'.
- Arshava, I. F., Guz', Y. A. V. (2017). Vpliv etnichnoї identichnosti na formuvannya bazovih cinnostej osobistosti [*Visnik Dnipropetrovs'kogo universitetu. Seriya «Psihologiya»*]. Vip. 23, 49–58. Rezhim dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdups_2017_23_8.
- Asmolv, A. G. (2001) Kakvstroit' migranta v obshchestvo: krizis utraty smysla sushchestvovaniya [*Psihologiya o migrantah i migracii v Rossii: Informacionno-analiticheskijbyulleten'*, 2, 12–20]. M. : Smysl.
- Berry, J. W., Kim, U., Power, S., Young, M., & Bujaki, M. (1989). Acculturation attitudes in plural society. *Applied Psychology*, 38, 185–206. doi: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1464-0597.1989.tb01208.x>.
- Berry, J. W., Phinney, J. S., Sam, D. L., Vedder, P. (2006) Immigrant youth: Acculturation, identity, and adaptation. *Applied Psychology*, 55, 303–332. doi: <https://doi:10.1111/j.1464-0597.2006.00256.x>.
- Berry, J. W., Sabatier, C. Variations in the assessment of acculturation attitudes: Their relationships with psychological wellbeing. [*International Journal of Intercultural Relations*, 2011, 35, 658–669]. doi:10.1016/j.ijintrel.2011.02.002.
- Cohen, S., Noberman, H. Positive events and social supports as buffers of life change stress. [*Journal of Applied Social Psychology*, 1983, V. 13, 99–125].
- Danilyuk, I. V., Kurapov, A. O. (2015). Psihologichni chinniki viboru strategii akul'turacii v yunac'komu vici. [*Nauchnaya diskussiya: voprosy pedagogiki i psihologii*, 7, 19–124]. Rezhim dostupu: <https://scholar.google.com.ua/scholar?oi=bibs&cluster=2622154468727014520&btnI=1&hl=ru>.
- Diener, E., Lucas, R. E. (1999) Subjective emotional well-being [In M. Lewis & J. M. Haviland, *Handbook of emotions*]. NY : Guildford.

- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., Griffin S. The Satisfaction with Life Scale [*Journal of Personality Assessment*, 1985, Vol. 49, 71–75]. doi:10.1207/s15327752jpa4901_13.
- McCrae, R. R., Costa, P. T. Ostendorf Jr, F. F. at al. (2000). Nature over nurture: temperament, personality, and life span development. [*Journal of Personality and Social Psychology*, 78, 173–186].
- McCrae, R. R., John, O. P. (1992) Introduction to the five-factor model and its applications [*Journal of Personality*, 60, 175–215].
- Masgoret, A. & Ward, C. (2006). Culture learning approach to acculturation. [In D. L. Sam & J. W. Barry. *The Cambridge handbook of acculturation psychology*, 58–77]. Cambridge University Press.
- Metody etnicheskoy i krosskul'turnoy psihologii: uchebno-metod. posobie. / A. N. Tatarko, N. M. Lebedeva. M. : Izd. Dom Vysshej shkoly ekonomiki, 2011. S. 33–61.
- Ward, C., Rana-Deuba, A. Acculturation and adaptation revisited [*Journal of Cross-Cultural Psychology*, 1999, Vol. 30(4), 422–452. doi:10.1177/0022022199030004003.
- Yang, J. (2005). Study of Intercultural Adaptation Problems of International Students in China. Wuhan : East China Normal University.